

Za marxistickou historickou vědu

Československý časopis historický začíná vycházet ve velké době. Náš lid klade na všech pracovištích základy k budování socialismu v naší vlasti. Po porážce buržoasie byla otevřena cesta k tomu, aby i u nás byl odstraněn starý kapitalistický řád se svým vykořisťováním člověka člověkem, a byly vytvořeny předpoklady pro utvoření nové společnosti. Většina výrobních prostředků, které dosud vlastnila malá část společnosti a jimiž vykořisťovala většinu národa, se stala majetkem lidu k prospěchu celé společnosti. Prožíváme velké období našich dějin, kdy jedna historická epocha skončila a druhá začíná.

Je pochopitelné, že tak velké změny ve společnosti vyvolávají na jedné straně sympatie těch, kteří sami už jdou touto cestou, sympatie národů Socialistického svazu a zemí lidové demokracie, ale i širokých mas pracujících kapitalistických a koloniálních zemí, které dosud trpí pod vládou vykořisťovatelů a utlačovatelů. Vedle velikých sympatií širokých mas se setkává však budování socialismu také s odporem a nenávisť představitelů starého světa, světa minulosti, kteří používají všech prostředků a možností, aby své hroučící se panství udrželi nebo jeho pád alespoň oddálili.

V takové době začíná vycházet náš nový časopis. To znamená, že už samotná situace jak doma, tak i ve světě nám klade velké úkoly. Časopis musí být pomocníkem našeho lidu v jeho velkém díle.

Nemohlo být vhodnější doby pro založení nového historického časopisu, než je nyní. Před několika měsíci byla ustavena nová Československá akademie věd jako tvořivá a pracovní vědecká instituce. Soudruh Klement Gottwald při této příležitosti znovu zdůraznil ohromný význam vědy pro budování socialismu, když uváděl slova důvodové zprávy zákona o Československé akademii věd: »Věda je základem socialismu. Socialismus z vědy vyrostl a na vědě uvědoměle staví, aby přetvářel přírodu pro lepší život společnosti.« Proto řekl, že požadavkem našeho lidové demokratického zřízení je »nikoliv méně vědy, nýbrž více vědy a hlubší vědu.«¹⁾

Náš nový časopis vychází v době, kdy stále žijeme pod dojmem velkého důlna soudruha Stalina »Ekonomické problémy socialismu v SSSR«, v němž soudruh Stalin ukázal na nesmírný význam vědy, pomocí které mohou lidé objevit zákony přírody a společnosti, »poznat je, prostudovat je, přihlížet k nim při svém jednání, využívat jich v zájmu společnosti.«²⁾ Toto vše jsou velké a odpovědné úkoly, které stojí i před českými a slovenskými historiky. I oni musí ukazovat na zákonitost společenského vývoje, i oni musí ve svých dílech rozpracovávat velké myšlenky Marxe, Engelse, Lenina a Stalina.

lida, kteří jako největší představitelé v oblasti společenských věd ukázali na tuto zákonitost.

Při tak velkém úkolu je třeba použít všech prostředků, které věda má, aby jej mohla se cí splnit. A jedním z nejdůležitějších je nesporně časopis. Soudruh Lenin poukázal na to, že »časopis není jenom kolektivním propagátorem a kolektivním agitátorem, nýbrž i kolektivním organisátorem. V tomto smyslu lze jej srovnat s lešením, které se staví kolem budovci novostavby, naznačuje obrysy stavby, ulehčuje styk mezi jednotlivými stavebníky, pomáhá jim rozdělit si práci a přehlednout všeobecně výsledky, dořádaná organisovanou prací.«³⁾ Tato Leninova slova nám ukazují ohromný význam časopisu. Nejenže propaguje, nejenže poučuje ty, kteří jej čtou, ale organisuje všechny pracovníky na onom úseku, kterému je určen. A právě Československý časopis historický musí plnit ony úkoly, o nichž s Leninem hovořil. Musí být kolektivním organisátorem naší historické práce, musí ulehčovat a sprostředkovávat styk mezi jednotlivými vědeckými pracovníky ze všech částí republiky. V něm musí nalézt místo, aby hovořili o svých nových objevech a pracích, v časopise musí nalézt pomocníka, který soudružskou kritikou a sebekritikou ukáže správnou cestu. Ale časopis musí také pomáhat, aby všechny úkoly byly rozděleny a musí poskytnout místo, aby výsledky práce jednotlivců i skupin byly hodnoceny a zobecněny. To vše vyplývá z Leninových slov, a to vše musí plnit i Československý časopis historický, má-li být zbrání v rukou našeho lidu v jeho boji za vytvoření nového, lepšího společenského řádu. Toto vše je tím důležitější, že jde o ústřední historický časopis. Jeho úkolem bude, aby radou i kritikou pomáhal různým regionálním historickým časopisům, které vycházejí jak v Čechách, tak i na Moravě a na Slovensku.

Je samozřejmé, že nový časopis se bude hlavně zabývat velkými revolučními tradicemi českého a slovenského národa. Na jeho stránkách bude v co největší míře ukazováno na velikost husitského revolučního hnutí, na nevolnická povstání v době feudalismu, na období t. zv. národního obrození a revoluce v roce 1848, na slavné dějiny našeho dělnického hnutí a jeho boje proti kapitalistickému útlačku, které vedly ke svržení starého řádu a k budování socialismu. Je ovšem nutné, abychom vedle těchto velikých období našich dějin věnovali pozornost i obdobím, kdy byly vytvořeny podmínky pro jejich vznik, abychom se zabývali i obdobími, která předcházel a následovala, a to jak u husitského revolučního hnutí, tak i u ostatních, poněvadž jen tak je možno získat pravdivý, přesvědčivý a na faktech založený obraz dějinné minulosti. Budeme si ovšem při tom vědomi slov soudruha Gottwalda, který řekl: »Náš vztah k národní minulosti je velmi

1) Rudé právo 18. XI. 1952, str. 1.

2) J. V. Stalin: Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Praha 1952, str. 6.

3) V. I. Lenin: Co dělat, Praha 1949, str. 129.

živý a chceme se z ní mnoho učít. Avšak jde o to, orientovat se na ta dějinná období, kdy náš národ šel vpřed, orientovat se na pokrokové osvobozené tradice našeho národa a kultury.¹⁾

V souvislosti s tím budeme bojovat proti kosmopolitismu ve výkladu našich dějin, jak se projevoval v období české buržoasní historické vědy od konce minulého století. Valná část Gollovy školy dospěla na základě srovnávací školy a metody tak daleko, že nakonec nenašla v našich dějinách nic původního a podle jejího hlavního představitele Pekaře byla »s výjimkou vlivů byzantských v nejstarší době celá historie česká v podstatě dílem vlivů a souvislosti západoevropských.«²⁾

Vedle podceňování velkých revolučních tradic a boje našeho lidu proti útlaku a za lepší společenský řád budeme na stránkách nového časopisu bojovat proti různým legendám, které buržoasní historická věda záměrně vytvářela, aby posilovala kapitalistický řád. Budeme věnovat velkou pozornost činnosti a správěmu historickému zhodnocení politických představitelů buržoasie, T. G. Masaryka, dr. Ed. Beneše a R. Štefánika a na základě pramenného, dokumentárního materiálu i významu jejich působení zhodnotíme po právu jejich význam v našich dějinách.

Z toho všeho je patrné, že nový časopis má být bojovním orgánem naší historické vědy. Bude odhalovat protilidové, buržoasní tendence, bude bojovat proti oficiální historiografii kapitalistických zemí, která slouží imperialismu.

Československý časopis historický bude navazovat na vše cenné, co Český časopis historický během svého padesátiletého trvání přinesl. Jsme si vědomi toho, že do Českého časopisu historického přispívala řada významných a pokrokových historiků, v jejichž díle bylo shromážděno množství velmi cenného faktického materiálu. Tím značně obohatili historickou vědu své doby.

Je ovšem třeba říci, že světlé zjevy naší historie neovládly ČCH, že to byl časopis, který řídil po léta Josef Pekař, že se v něm z velké části také projevovaly protilidové tendence buržoasní historické vědy, která vědomě sloužila kapitalistickému řádu. Vedle řady prací těchto historiků se to projevovalo zvláště tím, že si vůbec nevšiml Sovětského svazu a sovětské historické vědy. Při tom se však časopis velmi svědomitě zabýval historickou produkcí nacistického Německa a fašistické Itálie.

Je třeba poukázat na tuto stránku ČCH proto, že nový časopis bude proti této minulosti časopisu bojovat a právě sovětská věda mu bude příkladem. Chronné výsledky sovětské historické vědy, která je dnes

nesporně po všech stránkách vedoucí v celém mezinárodním vědeckém světě, její veliké badatelské objevy, její zamčenost pro věci lidu, pro odhalení skutečných hybných sil dějinného vývoje, její veliká díla jak v pracích monografických, tak i syntetických, její bohaté diskuse o nejzávažnějších otázkách dějin, její bojovnost a straníckost, její kritičnost, to vše bude pro nás neustálým zdrojem poučení i směrnicí, jak máme postupovat, abychom splnili všechny velké úkoly, které jsou před námi.

Československý časopis historický se bude od ČCH lišit jak pojetím, tak i tím, že bude soustřeďovat nejen české, ale i slovenské historiky. Tím bude i na tomto úseku uskutečněno stalinské učení o rovnoprávnosti národů, které u nás našlo své uskutečnění teprve po historickém vítězství dělnické třídy a zásadnou vítězných zbraní Sovětského svazu v roce 1945.

Československý časopis historický se bude, velmi důkladně zabývat velkým dílem našeho největšího současného historika, dílem presidenta Čes. akademie věd akademika Zd. Nejedlého. Bude tak činit proto, aby se všichni historikové a hlavně mladá generace učili z jeho díla. Zdeněk Nejedlý od samých počátků své vědecké dráhy kladl důraz na studium revolučních tradic naší minulosti a postavil do popředí veškerého zájmu velikost husitského revolučního hnutí a obrození. Nejedlý ukazoval, že není možné, aby historická věda stavěla na náhodách ve vývoji lidské společnosti, ale že musí vycházet ze zákonitosti společenského vývoje.³⁾ Nejedlý jako veliký vědec také ukazoval na to, že historik nemůže dělat závěry, aniž důsledně prostudoval faktický materiál a tím už před lety bojoval proti nebezpečí schematismu a vulgarisace ve vědecké práci. Celé dílo Nejedlého je naplněno láskou k lidu. Proto právem prohlásil, že »dnes je k tomu povolána historická věda, aby ukázala lidstvu i jednotlivým národům, kde jsou kořeny dějinného vývoje a jaké jsou zákony jeho organického růstu.«⁴⁾

Sovětská historická věda nám bude vzorem i tím, jak neustále bojuje jak proti přežitkům minulosti, tak i proti všem současným pokusům buržoasní historické vědy, která se pokouší vědomě překrucovat historii a která ve svých pracích otevřeně slouží imperialismu a zahaluje politiku těchto zemí síti nepravd a falšování. U sovětské vědy se budeme učít odhalovat falšifikace současné buržoasní historické vědy a proti jejím nepravdivým a falšným tvrzením postavit skutečnou pravdu, založenou na důkladném rozboru pramenů, vedení marxistickou metodou. Po vzoru sovětské vědy se budeme snažit, aby naše historická věda pomáhala při výchově socialistického vlastnictví našeho lidu a aby si vzala příklad z naší historické

¹⁾ Zd. Nejedlý: O smyslu českých dějin, Praha 1952, str. 109.

²⁾ Zd. Nejedlý: O smyslu českých dějin, Praha 1952, str. 129.

³⁾ Kl. Gottwald „1946—1948“, sv. II, str. 258, Praha 1949.

⁴⁾ J. Pekař: Z duchovních dějin českých, Praha, str. 357.

vědy v období národního obrození, kdy historická věda byla velkým pomocníkem lidu v boji proti útlaku a za svobodu.

Jsme si vědomi toho, že poslání vědy je ve společnosti veliké a že věda, jakož i celá nová rodící se nadstavba se podle Stalinyvých slov »stává obrovskou aktivní silou, aktivně pomáhá své základně, aby se zformovala a upevnila, čímž veškeré opatření k tomu, aby pomohla novému řádu zničit a zlikvidovat starou základnu a staré třídy.«⁸⁾ A tento velký a vznešený úkol chce plnit i nový Československý časopis historický.

František Gryns

K významu Stalinyvých statí „Ekonomické problémy socialismu v SSSR“. Výroba zboží za feudalismu¹⁾

Soudruh Stalin zdůraznil znovu ve statích o Ekonomických problémech socialismu v SSSR velmi jasně, že úkolem vědy je zkoumat a objasňovat objektivní zákonitosti, které existují nezávisle na nás, zdůraznil, že nemůže být vědy bez zkoumání těchto zákonitostí, ba že vlastně teprve toto zkoumání činí věda vědou. Ve svém článku bych se chtěl dočkat nutnosti několika otázek feudalismu, jeho vývoje a rozkladu. Zdůraznění nutnosti zkoumání zákonitostí má totiž obzvláštní význam právě pro studium feudálního období, a to proto, že — jak je všeobecně známo a jak na to bylo již častěji poukázáno klasiky marxismu-leninismu — vyznačuje se feudální období ve vývoji lidstva obzvláštní roztržitostí, která má svůj základ v uspořádání výroby a která se projevuje plně i v právu, státním zřízení atd. Je proto nebezpečí schematismu nebo úzkého prakticismu, čisté faktografie při zkoumání feudálního období zvláště silně, neboť historik velmi snadno podlehe pokusům, buď celý vývoj „zjednoduší“, veepat do určitého, obvykle libovolně zvoleného schématu, neohlížeje se při tom vůbec na historickou skutečnost, anebo naopak se vyhýbá každému theoretickému hodnocení historických faktů, omezuje se na to, že fakta prostě popíše, v nejlépeším případě roztrhádí. Je však jasné, že ani jeden z obou uvedených případů nezaslouhuje, aby byl nazván vědou, že ani schematismus ani t. zv. faktografie nemůže, ba mnohdy ani nechce vědecky zkoumat minulost.

V buržoasní historiografii snaha co možná nejvíce se vzdálit od zkoumání minulosti má svůj velmi opodstatněný důvod, neboť má pomáhat hájit existenci kapitalismu, má popírat nutnost zániku kapitalistického řádu. Tušila-li nastupující buržoasie alespoň nedokonalé zákonitosti dějin, dovedla-li použít zjištěných faktů, historickou minulost jako zbraně proti odumírajícímu řádu — feudalismu, je v období imperialismu buržoasní historiografie nucena popírat *faktonkoliv* zákonitosti, je nucena vědomě se vzdát možnosti vědeckého zkoumání minulosti, neboť každé vědecké

zkoumání minulosti, každé zdůrazňování zákonitostí v životě lidské společnosti se dnes okamžitě plně obrací proti buržoasii a proti jejímu panství. Buržoasní historiografie tudíž ani nemůže a ani nechce objasnit zákonitosti minulosti. Tento úkol připadá marxistické historiografii, opírající se důsledně o učení klasiků marxismu-leninismu, Marxe, Engelse, Lenina a Stalina.

Je nutné rozhodně zdůraznit, že teprve učení klasiků marxismu-leninismu *umožnilo* vůbec vědecké probádání minulosti, umožnilo zkoumat zákonitosti. Nebo slovy Leninovými: „Objev materialistického pojetí dějin — nebo přesněji řečeno, důsledné rozšíření materialismu na oblast společenských jevů, odstranilo dva hlavní nedostatky dřívějších historických teorií. Za prvé, tyto teorie zkoumaly v nejlépeším případě jen ideové pohnutky dějinné činnosti lidí, nepátraly po tom, čím jsou tyto pohnutky buzeny, nepostřehly objektivní zákonitost v rozvoji systému společenských poměrů, nehledaly kořeny těchto poměrů ve stupni vývoje materiální výroby; za druhé dřívější teorie opomíjely právě činnost mas obyvatelstva, kdežto historický materialismus po prvé *umožnil* (podtrženo mrou. F. G.) probádat společenské podmínky života mas a změny těchto podmínek s přírodovědecky historickou přesností. Předmarxovská „sociologie“ a dějepisectví byly v *nejlepším* případě nakrupením nezpracovaných, úryvkovitě sebraných faktů a popisem jednotlivých stránek historického procesu.“²⁾ Zjistit z množství fakt, které poskytuje historická heuristika, zákonitosti, je prvotním úkolem; splnit tento úkol může však pouze historiografie, která se důsledně opírá o vědecké učení o společnosti, o marx-leninismus. „Nejprédnějším úkolem historické vědy je tedy prozkoumat a objevil zákony výroby, zákony rozvoje produktivních sil a výrobních vztahů, zákony hospodářského vývoje společnosti.“³⁾ A právě při studiu zákonitostí feudálního období se tato skutečnost projevuje velmi jasně a výrazně, neboť, jak jsem již podotkl, musí historik při nejednoduchosti a feudální roztržitosti jevů ve středověku nutně upadnout buď do schematismu nebo v pouhé mechanické řazení faktů, jakmile se odchýlí od vědeckého zkoumání minulosti.

Je pochopitelné, že v pouhém přispěvků nemohu se zabývat celou složitou otázkou zákonitostí za feudalismu vůbec. Ba nemohu se ani v jednom článku zabývat všemi *přímými* poukazy s. Stalina, které se dotýkají ekonomiky feudalismu, jako poukazy na úlohu mimoekonomického násilí za feudalismu, které „hrálo samozřejmě úlohu při upevnování ekonomické moci statkářů-feudálů, avšak ono nebylo základem feudalismu, nýbrž feudální vlastnictví půdy.“⁴⁾ I rozvedení této věty by vyžadovalo samostatnou studii. Chci se omezit na jeden bod, na otázku výroby zboží za feudalismu a jeho směny, na kterou poukázal s. Stalin ve statích o „Ekonomických problémech socialismu v SSSR“. „Zboží výrobu nelze považovat za něco samo o sobě stojičho, nezávislého na obklopujících jí ekonomických podmínkách. Zboží výroba je starší než kapitalistická výroba. Existovala za otrokářského řádu a sloužila mu, a nevedla ke kapitalismu.

⁸⁾ J. V. Stalin: O marxismu v jazykovědě, Praha 1950, str. 6—7.

¹⁾ Tento článek je poněkud rozšířeným a doplněným referátem, předneseným na veřejném zasedání vědecké Rady Historického ústavu Československé akademie věd. (Strv. str. 118n.)

²⁾ V. I. Lenin: Karel Marx, Bedřich Engels, Tři zdroje a tři součásti marxismu (Praha 1946), str. 17.

³⁾ J. V. Stalin: O dialektickém a historickém materialismu (Praha 1948), str. 30.

⁴⁾ J. V. Stalin: Ekonomické problémy socialismu v SSSR (Praha 1952), str. 42.